

3.^m *Ergo sensatio non tamquam affectio interna et subjectiva est habenda; sed est ratio, qua corpora ipsa ipsorumque qualitates immediate et in seipsis percipiuntur.* Ratio enim, quare certus sum, existere corpora extra me, quasdam habere proprietates et qualitates, alia non est, nisi quia ea sensibus perspicue percipio; non secus ac ratio, quare certus sum, bis tria esse sex, alia non est, nisi quia res evidens est, evidenterque eam intellectu percipio. Hinc videmus, quod illi, qui Cartesium secuti nihil in sensatione repererunt præter affectionem subjectivam, vel realitatem mundi externi inficiati sunt, ut Berkeley; vel in dubium revocarunt ut Kant et Fichte; vel ex ratiocinio tantum magis a ut minus legitimo et difficili intulere, ut Cartesius, Mallebranche et Locke ¹: et tamen hominum quisque absque demonstratione ulla, sed ex solo sensuum testimonio ac perspicua eorum perceptione, certus est, corpora extra nos existere ².

¹ Ipsemet Royer-Collard id agnoscit, dum ait: «Descartes, Mallebranche et Locke, maintiennent le monde extérieur; ils prétendent seulement prouver sa réalité en la déduisant de la réalité des idées... Descartes croit la rencontrer dans l'idée de Dieu; Mallebranche conteste la preuve de Descartes; il n'en trouve de solide que dans la révélation.

Ainsi, la révélation écartée, Mallebranche, pressant la doctrine de Descartes, aboutit au pur idéalisme; Berkeley atteint le même résultat en pressant les conséquences de la doctrine de Locke». *Fragments de Royer-Collard*, apud Reid, ed. cit., t. III, pag. 394.

² Ab horum philosophorum sententia non multum distat noster Balmes, qui statuit, 1.º sensationem esse meram affectionem internam, ac proinde ex se nihil externum testificari: «La sensación, considerada en sí, es una mera afección interior... La simple sensación, pues, considerada en sí, no atestigua: es un hecho que pasa en nuestra alma... es una afección de nuestro sér, un hecho simple, nada más». 2.º Existentiam corporum externorum admittendam quidem esse, sed non propter immediatam perceptionem illorum ope sensuum et sensationum, sed ex ratiocinio, quo, juxta ipsius sententiam, demonstrari potest, extensionem

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. 1.º Si testimonium sensuum veritatis tutum criterium esset, maxime id locum haberet pro existentia corporum dignoscenda; atqui ex sensuum testimonio corporum existentia nobis constare nequit; ergo... Prob. min. Sensatio, utpote mera subjecti sentientis affectio, intra nos tantum existit, ac proinde quod extra nos invenitur referre nequit; atqui corpora extra subjectum sentiens sunt posita; ergo...

Resp. Neg. min. Ad prob. dist. maj... Sensatio, etc., *si sensatio sit actio perceptiva et cognoscitiva ex propria natura*, neg.; *aliter*, trans. Cum sensatio apud omnes perceptionem et cognitionem necessario involvat, subjectum simul et objectum respicit; quippe implicat cognitio absque subjecto cognoscente et objecto cognito. Jam vero, quamvis sensatio, si ex parte subjecti spectetur, ipsius affectio sit; at simul ad objectum aliquod terminatur, quod quidem objectum apud

corporum extra nos esse; quod tamen ratiocinium, si semel admittatur, sensationem esse pure factum internum et affectionem subjecti, prorsus nutat; semel enim constituto tamquam principio, sensationem esse tantum modificationem subjecti ex sua propria natura, necessario consequitur, per ipsam non attingi aut percipi corpora ipsa et eorum qualitates. Unde ex eadem concludi poterit, ad summum per ratiocinium intellectus existere extra nos aliquam causam sensationum.

Itaque, si principiis propriis stare velit Balmes, remove debet a sensibus omnem certitudinem *objectivam*, solumque relinquere *subjectivam*. Id, ut omittam inexactam notionem, quam de corpore ibidem tradit, dum scribit: «Examinando filosóficamente el concepto de cuerpo, encontramos en él el de una cosa distinta de nuestro sér, y cuya presencia nos causa tales ó cuales sensaciones». Porro, si res ita se habet, Deus, qui proculdubio et præsens nobis existit, et sensationem excitare potest similem ei, quam corpora in nobis producunt, corporis naturam et conceptum philosophicum sortitur. Vid. *Filos. Fund.*, lib. 2.º, cap. 1, 4.º et seq.

nos sunt ipsæ qualitates in corporibus existentes, vel, si malueris, ipsa corpora, prout determinatis subjiuntur qualitatibus. Objectio itaque solum impetere potest Cartesium ejusque asseclas, qui nihil in sensatione vident præter subjecti affectionem.

Objic. 2.º Nullis existentibus corporibus, posset Deus in nobis determinare easdem sensationes, quas nunc experimur; ergo ex sensuum testimonio constare nequit existentia corporum.

Res. Omis. ant., neg. cons. Etiam si concedatur, Deum, attendita sola omnipotentiae vi, posse in nobis immediate determinare sensationes similes his, quas in percipiendis corporibus experimur, quod quidam inficiantur; saltem indubium est, factum hujusmodi non existere, quia repugnaret veracitati divinæ: quandoquidem, ea in hypothesi, homo necessario et invincibiliter perpetua deceptione et errore illuderetur, quod Dei veracitati et sanctitati penitus repugnat.

Objic. 3.º Testimonium sensuum sæpe nos fallit; ergo nunquam tuto ei credimus. Prob. ant. Turris quadrata, eminens visa, rotunda percipitur; lunam oculis percipimus tamquam parvæ extensionis corpus, etc.; ergo...

Resp. dist. antec. Sæpe nos fallit, *si recte adhibeatur*, neg.; *si conditiones requisitæ non servantur*, conc. in primis, respectu sensibilis seu objecti *proprii*, sensus, vel nunquam, vel raro fallunt. Deinde, tam quoad sensibilia propria, quam quoad *communia*, nunquam fallunt per se et proprie; tum quia iudicium de re ad solum intellectum spectat; tum maxime quia sensus rem semper exhibent, prout naturæ leges in illis adjunctis expostulant. Solum igitur per accidens et occasionaliter falsi dici possunt ex præcipiti iudicio intellectus, dum de re iudicat, quin conditiones assignatæ pro recto usu et testimonio sensuum servantur. Sic, in allato priori exemplo, falsum iudicium vitabitur, si visus et tactus testimonia jungantur, cum agatur de objecto sensibili communi.

Objic. 4.º Quandoque sensationem refert homo ad corpus

non existens; ergo et sensus falluntur per se, et sensatione corpora ipsa non attinguntur. Prob. ant. exemplo eorum, qui post amputatum brachium dolorem sentiunt, quasi in eo existeret.

Resp. dist. ant. Sensationem *externam*, neg.; *internam*, subdist.: *per se*, neg.; *ex errore imaginationis*, conc. Primo itaque, nos hic non de sensibus internis sermonem habemus, dum testimonium sensuum, qua criterium veritatis, expendimus, sed potius de sensibus externis. Deinde, dolor ille ex imaginationis deceptione, vel potius ex præcipitatione iudicii originem ducit, quatenus, nempe, imaginatio dolorem percipit in ea parte, in qua antea consueverat experiri; at error iste facile per mentem corrigi potest, si testimonium aliorum sensuum, puta tactus, adhibeatur. Præterea, internus corporis dolor ex ipsa sua natura obscurus est quandoque quoad determinationem partis corporis, in qua viget, ut videre licet in his, qui rheumate tenentur.

§ V

De Criterio auctoritatis humanæ.

Quoniam plurima in sapientibus ipsis inveniuntur, quorum notitiam nec ex evidentia, nec ex communi sensu, nec ex conscientia aut sensuum testimonio hauserunt, sed ex aliorum hominum testimonio et relatione, qui humani testimonii vim elevant, elevant simul maximam scientiæ humanæ partem, immo etiam societatis et Religionis fundamenta concutiunt; quæ profecto corruunt, si fides certa hominum testimonio denegetur. Quapropter merito Melchior Canus: «Plerique nostra hac ætate perverse, ne dicam impudenter, res, quas esse gestas, gravissimi Auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui, si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortasse essent; cum vero reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerunt, iudiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, te-

stimonia rejecerunt, vitæ magistram, prudentiæ subsidium, lucem veritatis, historiam neglexerunt». Sed quia, ut ipse ait, «uterque, et qui cito credit et qui ad credendum nimium est tardus, jure reprehenditur», ut auctoritatis vim, et existentiam dignoscamus ac recte dijudicemus, quædam sunt

Prænotanda:

1.º Facta, quæ ex hominis testimonio homini constant, vel sunt *dogmatica* seu doctrinalia, ut dum ex sapientis testimonio certus fio, tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis, vel solem terram magnitudine superare; vel sunt *historica*, ut hominum et populorum res gestæ, ac rei vel phænomeni existentia, quæ hominum historia et relatione habentur.

Rursus, ex factis quædam *naturalia*, quædam vero *supernaturalia* existunt. Prioris generis sunt, quæ nihil præ se ferunt, quod consuetis naturæ legibus consentaneum non sit: postrema, quæ perfici non potuerunt, quin præfatis naturæ legibus derogatum fuerit. Præterea, facta quædam *perspicua et obvia* existunt, alia vero *obscura et difficilia*, quæ, nempe, aliquam exigunt ingenii sagacitatem, ut perspicue percipiantur, ut physica quædam experimenta, phænomena magnetismi, etc.

Quædam etiam *publica* dicuntur, vel quia in judicio, aut authentica alia ratione constant; vel quia frequenti coram populo patrata fuere, taleque sit factum, ut intuentium attentionem merito excitare valeat: quod si e contra factum paucis tantummodo innotuerit, *privatum* nuncupatur.

Denique facta, quæ hominum testimonio constant, quandoque præjudiciis favent, quandoque adversantur: favent, dum narrationis familiæ, patriæ, religioni, opinionibus, affectibus, utilitati sunt consentanea; adversantur, dum hæc deficiunt, aut dum ea, quæarrantur, a communi hominum sensu et utilitate abhorrent.

2.º Qui rem sibi notam alteri adfirmando nuntiat vel manifestat, *testis* nuncupatur. Porro hujusmodi testis, si nuntia t

rem ratione tantum cognitam, dicitur *dogmaticus*; si rem aliquam sensibus obviam et eorum testimonio subjectam, *historicus*. Si rem narrat, quam ipse oculis perspexit, *oculatus*; si vero quam ex aliorum dictis vel relatione accepit, *auritus* dicitur. Quod si postremus hic vixit ea ipsa ætate, qua factum narratum contigit, *coævus* appellatur; secus, *posterior*, qui majorem aut minorem meretur fidem, prout rei gestæ proximior extitit aut remotior, et prout rem narratam a testibus oculatis vel auritis tantum accepit.

Attendere quoque oportet in testibus 1.º *gravitatem*, quæ ex ætatis maturitate, judicii rectitudine, mentis acie et cultura, religione et patria potissimum desumitur; 2.º *probitatem*, quæ dignoscenda venit ex ipsius integritate, moribus, institutione, veracitate; 3.º *constantiam et concordiam*, tum quoad seipsum, tum quoad alios; quo enim plures in facto narrato conveniunt, dum illi præsertim contrariis affectibus, utilitati, religioni, studiis, aut opinionibus subjiciuntur, eo potior vis ipsorum testimonio inest.

3.º Igitur *auctoritas* testium exurgit ex ipsorum scientia et veracitate, quatenus a nobis cognitæ: siquidem vim majorem vel minorem alicujus testimonio concedimus, quatenus nobis constat, ipsum et rem, quam testatur, satis cognoscere, et fallere nolle. Hæc porro auctoritas *divina* dicitur, si de re agatur, quæ Dei constet testimonio; et hæc non moralem tantum, sed omnimodam vel metaphysicam certitudinem parit, quippe absolute repugnat, Deum vel falli, vel fallere posse: sed de hac theologi. Nos hic de humana auctoritate, cujus quasi proprius effectus est fides *humana*, quæ, ut moralem certitudinem includat, quasdam exquirat condiciones.

4.º Itaque opus est, 1.º ut factum, de quo agitur, sit sensibile, publicum, gravis momenti, ita ut attentionem serio excitet, evidenter non impossibile, nec sensui communi repugnans; 2.º ut qui ipsum testantur, rem percipere potuerint, vel propriis sensibus, vel ex testibus aut instrumentis omni fide dignis; 3.º ut vel sint ita certo probi, ut facile cognoscatur, eos fallere nolle; vel, si eorum probitas non ita certo

constet, ea sint rerum adjuncta, ut, etiamsi vellent, non possent decipere; prout contingit, dum ii, qui rem testantur, patria, educatione, moribus, studiis, commodo sunt diversi, aut etiam contrarii; 4.º ut testimonium sit constans et uniforme, saltem quoad substantiam facti; nam sola varietas quoad aliquas minoris momenti circumstantias fidem quoad factum ipsum non elevat. Accipe exempla: *Londinum existere; Julium Cæsarem pleno senatu a senatoribus quibusdam interfectum*, res sunt, quibus firmiter adsentior ex actoritate humana, quia præfatis gaudent conditionibus, ut intuente facile patet. Quod idem de sexcentis aliis factis dici potest. Itaque sit

THESIS

Auctoritas humana, conditionibus modo expositis munita, est motivum infallibile certi iudicii quoad facta sensibilia et historica.

Dico quoad facta *sensibilia et historica*, ut omittantur facta dogmatica, atque etiam phænomena, quæ sub sensibus quidem cadunt, sed ingenii sagacitatem aut mentis culturam quamdam exigunt, ut motus planetarum, eclipses, curationes magneticæ, etc.

Prob. 1.º Auctoritas illa, quæ includit testimonium, cujus auctores, nec ipsi decipi, nec alios decipere potuerunt, vel, etiamsi voluissent, decipere non possent, est motivum infallibile certi iudicii, ut per se patet; atqui sic se habet auctoritas humana, dum expositis nuper conditionibus munitur; ergo... Prob. min. per partes. Auctores præfati testimonii,

In primis, *decipi non potuerunt*. Quandoquidem impossibile penitus habetur, decipi posse plures simul homines, dum narrant factum aliquod sensibile, publicum, magni momenti, quod vel ipsi viderunt, vel ab aliis fide dignis acceperunt; si hujusmodi homines, sive testes oculati, sive auriti sint, nullum commodum ex narratione reportent, sive quoad

se, sive quoad patriam, religionem et familiam; vel demum si idem testentur, quantumvis studiis, affectibus, indole, ingenio diversis, aut etiam oppositis.

Deinde, *alios decipere nollunt, aut si vellent, non possent*. Nam supponimus, testes esse plures, et certo probos, et integros, qua in hypothesi alios decipere nolunt; vel si non omnes sint probi et integri, at sunt moribus, patria, cupiditatibus, religione, commodis inter se diversi et oppositi: quis autem credat, homines plures, studiis et commodis omnis generis diversos et oppositos, aut quibus nihil interest rem occultare, ut dum agitur, ex. gr., de existencia Londini, de morte Cæsaris, omnes ad unum in mendacium conspirare, præsertim cum nullam utilitatem ex mendacio reportant? Id sane et communi hominum sensui, et quotidianæ experientiæ, et generalibus ac constantibus societatis legibus moralibus prorsus repugnat. Ergo ex hominum testimonio obtineri potest quandoque factorum, sive præteritorum, sive præsentium, certa et infallibilis cognitio.

Prob. 2.º Thesis ex absurdis. Nam, si semel concedatur, humanum testimonium motivum infallibile certi iudicii non existere quoad facta sensibilia et historica, derogantur sapientia et providentia divinæ, juxta quas, in præsentis rerum statu, veritates fundamentales societatis et religionis non nisi ex humano testimonio certo agnoscimus. Siquidem ex humana auctoritate habemus et scimus certo, christianam religionem a Jesuchristo fundatam, per apostolos prædicatam, miraculis probatam, martyrum sanguine sancitam, etc. Similiter nos ad talem familiam pertinere, talibus juribus gaudere, talia bona possidere, etc. Ergo qui humani testimonii certam et infallibilem vim et auctoritatem de medio tollit, divinæ providentiæ statutum ordinem ipsaque societatis et religionis fundamenta subvertit.

Ex hucusque expositis facile infertur, hominum testimonium, si desint assignatæ conditiones, non certam fidem, sed magis aut minus probabilem determinare; cujus quidem probabilitatis gradus diversi existunt pro diversitate factorum,

testium, et reliquarum circumstantiarum. Quamvis autem hujusmodi gradus mathematice, ut ita dicam, determinare difficillimum, vel potius, impossibile sit, quasdam tamen regulas subjicere placet, quas præ oculis habere oportet. Quorum sit

1.^a

Si agatur de re doctrinali vel scientifica, testimonio viri sapientis sive periti in re illa, sua vis constat; sed facile cedit rationi, seu experientiæ in contrarium. Quoad rudes tamen vel imperitos in scientia illa normam prudentis judicii præbet, si plurimi convenient.

Prima pars patet; quia illi, qui *scientiam* quærunt, non quamcumque rei notitiam, sed rationalem quærunt, ac proinde quæ ratione aut gravi fundamento nitatur. Hæc autem rationalis notitia præcipue habetur, perpendendo argumenta et rationes, ex quibus rei veritas elucescit. Altera pars satis constat, tum ex eo, quod *peritis in arte credendum est*, nisi grave momentum obstet; tum quia rudibus et in arte aliqua imperitis alia non suppetit via pro aliqua scientiæ illius notitia obtinenda. Ubi animadvertite, hanc secundam regulæ partem cunctos homines comprehendere; nullus quippe existit, quantumvis sapiens, qui omnes scientias et artes addiscat, quinimmo, etiam in ipsis, quas callet, non omnia per semetipsum perpendere aut experiri potest.

2.^a

Testimonium hominis sapientis aut exercitati judicii jure præfertur testimonio indocti et vulgaris hominis quoad facta dogmatica, non vero in aliis. Similiter oculatus testis præfertur aurito, cæteris paribus. Si duo homines, unus doctus, indoctus alter, narrent, se vidisse cometam aut eclipsim lunæ; major fides præstari debet docto quam indocto, quia hic facilius in rebus hisce fallitur; si vero agatur de eventu communi et sensibili, ex. gr., de occisione hominis, æqua eis fides præstatur. Secunda regulæ pars, præter alia, vel ex eo

satis constat, quod, ut quotidie experimur, eorum, qui factum audiunt, quisque aliquid addit, minuit vel immutat.

3.^a

Testimonium hominis, qui partium studio agitur, minimam meretur fidem. Ea quippe est vis præjudiciorum, præcipue vero affectuum voluntatis, ut odii, amoris, spei, gloriæ, etc., ut historicus, qui eis agitur, facta in transversum agat, immutet, subtrahat, addat, adeo ut nec ipsi fidere prudens sit, dum res sive instrumenta publica a se visa narrat¹.

4.^a

Coævus scriptor posteriori jure præfertur: quod si plures coævi in narratione perfecte conveniunt, maximam merentur fidem, præsertim cum de facto publico agitur. Siquidem, si rem falso narrent, statim alii reclamarent.

5.^a

Pluralitas testium majorem meretur fidem, si per diversa media et vias a principio factum acceperint. Nam, si plures

¹ Perfacile esset hujus rei quamplurima congerere exempla, atque inter alia illud Llorente, qui in *Historia Inquisitionis* affirmat, inter reos, qui ab Inquisitione Cæsaraugustæ judicati ac puniti fuere, post tumultus occasione Antonii Perez ibidem excitatos, septuaginta novem traditos fuisse brachio sæculari morte plectendos; cum tamen ex authenticis instrumentis, ipsisque coævus et oculatus testibus penitus constet, sex tantum præfatam subisse sententiam. Et tamen historicus iste pollicetur, Inquisitionis historiam ex ejusdem archivis authentice conscribere. Vid. egregium opus marchionis de Pidal, cui titulos: *Historia de las alteraciones de Aragón en el reinado de Felipe II*, ubi hunc et alios errores, tum citati Llorente, tum aliorum historicorum, solida simul ac eximia eruditione confutat. Quoad errorem cit. Llorente, vide t. III, pag. 27, 28 et 29.

quidem testes vel scriptores de re aliqua loquantur, sed omnes ab uno originaliter acceperunt, non majorem merentur fidem quam eam, quæ primo debetur. Sic, ex. gr., ea, quæ de adventu Æneæ in Italiam congesserunt auctores, minimam merentur fidem, cum ab unico nec tuto fonte, nempe, Virgilio, poetarum more narrante, sint hausta.

6.^a

Historici vitam noscere oportet, priusquam ejusdem narrationi certa ac fixa adhibeatur fides. Hæc regula maximi est momenti, et reliquas quadamtenus continet. Nam, cum vis humani testimonii, ut supra dixi, exurgat ex rei notitia, quam habet testis, ac ejusdem veracitate, quæ ex ipsius vita et adjunctis dijudicandæ sunt, conficitur plane, interesse plurimum narratoris scire vitam; hac quippe ratione scimus, utrum doctus, prudens, ac probus extiterit; quibus moribus, qua ætate, patria, religione, indole, affectibus præditus fuerit; ex quibus aliisque ejus adjunctis desumere possumus veluti criterium quoddam generale ad ipsius narrationes dijudicandas.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. 1.º Quæ demonstrari nequeunt, firmum assensum non merentur, nisi ex seipsis perspicua sint, ut facta conscientiæ, prima principia, etc.; atqui facta historica nec ex seipsis perspicua sunt, nec demonstrationem admittunt; ergo...

Resp. dist. min. Non admittunt demonstrationem *metaphysicam aut physicam*, trans.; *moralem*, neg. Rei cujusque demonstratio rei demonstratæ consentanea esse debet. Porro, sicut rebus mathematicis, ex. gr., respondet demonstratio, quæ metaphysicam pariat certitudinem; ita ex adverso factis historicis congruit ac respondet demonstratio moralis, id est, ex qua moralis certitudo exurgit. *Transmisi* alterum mem-

brum, tum quia veritas et vis humani testimonii demonstrationem patitur ab absurdo, quæ metaphysicæ æquiparatur; tum quia certitudo, quæ facta historica comitatur, quandoque physicæ æquivalet quoad vim; insanus quippe merito haberetur, qui de Londini existentia dubitaret.

Instabis: Certitudo etiam moralis facti haberi nequit, nisi certo constare possit de scientia et veracitate testium; sed de hac scientia et veracitate nunquam certo potest constare; ergo... Prob. min. Homines omnes, et falli, et fallere possunt; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., dist. antec.: *si homines omnes, vel etiam plures, collective sumantur*, neg.: *si singuli seorsim*, trans. Nam, quamvis respectu facti complexi, aut scientifici, aut privati, aut sensibus non obvii, decipi singuli homines possint; at non respectu facti publici, sensibilis, obvii et facillimæ perceptionis: quis dicere audeat, singulos homines posse decipi in percipienda existentia Romæ? Sed, his omissis, ad vim criterii auctoritatis humanæ sufficit, plures homines, nec falli, nec fallere posse pro quibusdam rerum adjunctis, quamvis concedatur, singulos posse.

Objic. 2.º Sic se habent facta a nobis remotiora secundum tempus et locum, sicut objecta sensibilia respectu visus, ex. gr.; atqui, quo objectum sensibile magis est a visu remotum, visio redditur magis difficilis ac defectuosa; ergo, saltem quoad facta a nobis remotiora, moralem certitudinem obtinere non possumus.

Resp. neg. maj. et paritatem. Nam objectorum visio fit per radios, qui magis ac magis continuo ab invicem disjunguntur; unde, quo remotius existit objectum, eo pauciores radii visus organum ingrediuntur. Ast vero testimonia pro facto morali certitudine certo ab invicem non disjunguntur; sed potius coeunt et in unum quasi terminum conspirant.

Instabis tamen: Testis auritus minorem fidem meretur quam testis oculatus; atqui, post primam generationem, facti testes omnes sunt auriti; ergo minorem merentur fidem,